

Vlaanderen
is milieu

Toetsingskader duurzaam pesticidengebruik op sportvelden

gebruiksjaar 2017

DOCUMENTBESCHRIJVING

Titel

Toetsingskader duurzaam pesticidengebruik op sportvelden

Samenstellers

Dienst Grondwater en Lokaal Waterbeheer, VMM

Inhoud

Deze brochure bevat de wetgeving, verzamelt aanbevelingen voor een pesticidenvrij beheer van sportvelden en geeft de procedures om af te wijken van het verbod inclusief de situaties die in aanmerking komen voor een verkorte afwijkingsprocedure.

Vragen in verband met dit document

Vlaamse Milieumaatschappij

pesticidenreductie@vmm.be

Tel: 02 214 21 63

INHOUD

1	Inleiding.....	3
2	Verbod op pesticiden	4
2.1	Waarom geldt een verbod?	4
2.2	Waar geldt een verbod op pesticiden?.....	4
2.2.1	Verbod volgens decreet en besluit duurzaam gebruik pesticiden	5
2.2.2	Verbod volgens het besluit beschermingszones voor de productie van drinkwater	6
2.2.3	Verbod volgens het decreet integraal waterbeleid	6
3	Kwaliteit en onderhoud van een sportveld.....	7
3.1	Algemeen	7
3.2	Bodemleven	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.3	Aanbeveling.....	8
4	Afwijkingskader voor een sportveld – onevenredig hoge kosten	9
4.1	Afwijken van verbod	9
4.2	Procedure 5 – Probleemterrein	10
5	Vereenvoudigde procedure 5 – 2016.....	11
5.1	Voorwaarden vereenvoudigde procedure 5 voor sportveld	11
5.2	Voorwaarden voor gebruik van pesticiden	12
6	Indienen procedure 5 – vereenvoudigde procedure	14

LIJST VAN TABELLEN

tabel 1.	Aanbevelingen voor een pesticidenvrij onderhoud	8
tabel 2.	De vijf situaties waarin een beperkt pesticidengebruik via procedure 5 – Probleemterrein vereenvoudigd kan aangevraagd worden	11
tabel 3.	Samenvattende tabel: waar geldt een verbod en waar kan er worden afgeweken van dat verbod op basis van onevenredig hoge kosten mits een goedgekeurde afwijkingsaanvraag.	13

LIJST VAN FIGUREN

figuur 1	Bord begin beschermingszone voor drinkwater	6
figuur 2	Schematische weergave verbodsbepalingen langsheen oppervlaktewater. Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.	

1 INLEIDING

Op een sportveld moet de sport waarvoor het terrein bedoeld is in goede en veilige omstandigheden beoefend kunnen worden. De functionaliteit van het terrein en de veiligheid bij de sportbeoefening moet behouden blijven door het toegepaste onderhoud en beheer. Met sportveld wordt hier bedoeld het terrein waar de sport beoefend wordt en niet de omliggende paden, parkeerterreinen, ...

Een goed ontwerp van het sportveld en een goede uitvoering ervan kan de kosten van een pesticidenvrij beheer sterk drukken.

Uit overleg met de sectororganisaties blijkt dat er voor bepaalde types sportvelden een hoge kost kan bestaan om deze pesticidenvrij te beheren én de functionaliteit van het terrein daarbij te behouden.

In Vlaanderen zijn er meer dan 11.500 openlucht sportvelden. Hiervan zijn er zo'n 4.200 in natuurgras. Voor een groot aantal van deze sportvelden geldt vanaf 1 januari 2015 een verbod op het gebruik van pesticiden. Voor andere sportvelden geldt een verbod op het gebruik van pesticiden op een deel van het terrein. Onder specifieke omstandigheden kan afgeweken worden van dit verbod.

Een van de mogelijkheden om af te wijken van een verbod op het gebruik van pesticiden is de procedure van onevenredig hoge kosten (procedure 5). Dit toetsingskader geldt enkel voor deze sportvelden waar een afwijking volgens deze procedure mogelijk is.

Om de opmaak van de afwijkingsaanvraag voor de indiener en het verwerken van de dossiers door de VMM te vereenvoudigen, is een toetsingskader uitgewerkt. Dit toetsingskader geeft je de mogelijkheid om je aanvraagdossier te toetsen aan de principes van het decreet en het besluit duurzaam gebruik van pesticiden om af te wijken van een verbod op een sportveld, of een deel van het sportveld op basis van onevenredig hoge kost. Je vindt hierin terug onder welke omstandigheden je aanvraag (wellicht) goedgekeurd zal worden. Een afwijkingsaanvraag kan steeds ingediend worden. Het volgen van dit toetsingskader betekent niet dat je geen afwijkingsaanvraag moet indienen.

Nieuwe materialen voor de aanleg van sportterreinen komen op de markt. Alternatieve methoden voor het beheer van sportterreinen worden ontwikkeld. De kennis van het alternatief onderhoud, wat de knelpunten zijn, oplossingen voor deze knelpunten, ... zal zich verspreiden. De kosten van dit alternatief onderhoud zullen dalen. Op basis hiervan zal dit toetsingskader jaarlijks geëvalueerd en aangepast worden.

Het eerste toetsingskader kwam tot stand na overleg met experts van BLOSO en experts van het netwerk van ISB vzw en VVG vzw. Op stakeholdersoverleg Sport van 10 november 2016 werd deze nieuwe versie besproken. Het volgende stakeholdersoverleg is gepland in het najaar 2017. Wil je hier deel van uitmaken? Contacteer ons via pesticidenreductie@vmm.be of op telefoonnummer 02 214 21 63.

Een goede communicatie naar alle sporters en de sportterreinbeheerders is ook noodzakelijk.

Communicatiemateriaal vind je op <http://www.zonderisgezonder.be/campagnemateriaal>.

Goede voorbeelden vind je via <http://www.zonderisgezonder.be/aanleg-en-ontwerp/voorbeeldprojecten/sportveld>

Heb je zelf goede voorbeelden en een onderhoudsplan zonder het gebruik van pesticiden, laat het ons weten via pesticidenreductie@vmm.be.

2.2.2 Verbod volgens het besluit beschermingszones voor de productie van drinkwater²

In de afgebakende drinkwaterbeschermingszones is er een verbod op het gebruik van pesticiden voor alle openbare diensten en voor alle commerciële activiteiten met uitzondering van de land- en tuinbouwactiviteiten.

Deze beschermingszone zijn te herkennen aan het wit-blauwe bord met golven.

Afwijken van het verbod

Om de drinkwatervoorraden te beschermen zijn de mogelijkheden om af te wijken van het verbod beperkter in deze specifieke zones.

Een afwijking van het verbod kan enkel verkregen worden voor Type 1 – afwijkingen. Afwijken wegens de reden onevenredig hoge kost kan hier niet.

figuur 1: bord dat de beschermingszone voor drinkwater afbakent

2.2.3 Verbod volgens het decreet integraal waterbeleid³

Het decreet integraal waterbeleid bepaalt dat in de oeverzone geen pesticiden mogen gebruikt worden.

Deze oeverzone is minstens 1 meter breed. Op bepaalde plaatsen is een bredere oeverzone afgebakend. De **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.** verduidelijkt de oeverzone.

Afwijken van het verbod

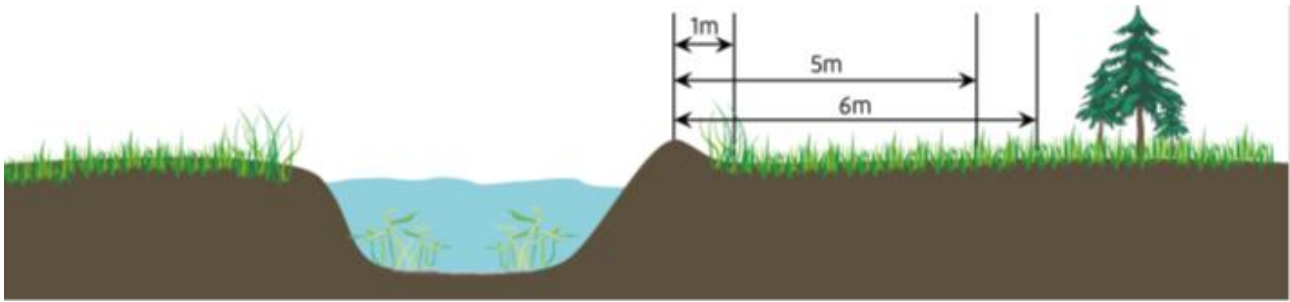
Om het oppervlaktewater te beschermen zijn de mogelijkheden om af te wijken van het verbod beperkter in deze oeverzone.

Een afwijking van het verbod kan enkel verkregen worden voor Type 1 – afwijkingen. Afwijken wegens de reden onevenredig hoge kost kan hier niet.

Opgeliet. twee wetgevingen langs de waterlopen

² 15 MAART 2013 – Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse regering van 27 maart 1985 houdende reglementeringen van de handelingen binnen de waterwingebieden en de beschermingszones en het besluit van de Vlaamse Regering van 27 maart 1985 houdende reglementeringen van de handelingen die het grondwater kunnen verontreinigen, wat pesticidengebruik betreft

³ 18 JULI 2003 - Decreet betreffende het integraal waterbeleid

figuur 2 schematische weergave verbodsbepalingen langsheen oppervlaktewater. In de 1 meter zone zijn pesticiden verboden. Er wordt niet afgeweken in deze zone. De 5-meterzone mag niet bemest worden en in de 6 meterzone geldt een pesticidenverbod op het gebruik van pesticiden voor openbare diensten en commerciële activiteiten.

3 KWALITEIT EN ONDERHOUD VAN EEN SPORTVELD

3.1 Algemeen

Een sportveldbeheerder wil een optimaal bespeelbaar veld tegen zo goed mogelijk beheersbare kosten. Optimaal bespeelbaar betekent vlak, stabiel, niet gevaarlijk en volgens de technische vereisten voor het beoefenen van sport.

Een sportveld bestaat uit verschillende soorten ondergrond zoals natuurgras, kunstgras, gravel, zand, dolomiet, asfalt, ...

Elk sportveld heeft zijn specifiek 'onderhoudsplan' nodig afgestemd op de sporttak, ligging van het terrein, de toplaag, de onderconstructie, de bodem, de gebruiksintensiteit, ...

Het pesticidenvrij beheer van sportvelden is mogelijk⁴, ⁵ door:

- herbekijken van het beheer. Misschien is niet steeds een technische oplossing nodig;
- meer planmatig beheer. Stel duidelijke doelen en randvoorwaarden op;
- efficiënter inzetten van middelen en personeel;
- gespecialiseerde onderhoudswerkzaamheden met speciale machines.

Dit onderhoudsplan op maat maakt het in de meeste gevallen mogelijk om het sportveld pesticidenvrij te onderhouden.

3.2 Verschillende visies op bodemsamenstelling

De bodemstructuur is erg belangrijk voor een pesticidenvrij beheer. Binnen de natuurgraswereld heersen er twee tegenstrijdige visies met elk voor- en tegenstanders maar beiden kunnen leiden tot een pesticidenvrij te beheren grasmat. Bij een organische bemesting en evenwichtig bodemleven probeert men zo weinig mogelijk in te grijpen en zo veel mogelijk een natuurlijke situatie te benaderen. De andere visie gaat uit van een opbouw van de bodem met zo weinig mogelijk organisch materiaal.

⁴ rapport van Branchevereniging Sport en Cultuurtechniek

Onkruid vergaat niet ...zomaar – Onderzoek naar het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en alternatieve methode voor milieuvriendelijke bestrijding van ziekten, plagen en onkruiden op sportvelden en golfbanen - december 2010.

⁵ Basisboek Groenontwerp en –beheer – R. Arbeider, uitgave van IPC Groene Ruimte – 2013 - <https://www.ipcgroen.nl/boek/2240/basisboek-groenontwerp-en--beheer>

3.2.1 Bodemleven en organische bemesting

Naast een uitgebalanceerd bemestingsschema en een goede bodemstructuur is ook een actief bodemleven essentieel. Dit bodemleven willen we in deze brochure extra onder de aandacht brengen.

In de praktijk komt het vaak voor dat het aanwezige bodemleven door bodemverdichting, tekorten aan organische stof of het langdurig gebruik van kunstmestzouten zeer beperkt is. Het enten van bodemleven is dan, al dan niet in combinatie met compost/organische stof, noodzakelijk.

In de Nederlandse gemeenten Haaren en Bladel⁶ werkt men al jaren aan herstel van het natuurlijk evenwicht in de toplaag door toepassen van micro-organismen. Deze micro-organismen reguleren de beschikbaarheid van voedingsstoffen en verbeteren de bodemstructuur.

Het resultaat is een veld met een evenwichtig samengestelde bodem waarop de grasmat goed kan groeien en niet snel onder stress komt te staan. De waterhuishouding is namelijk optimaal vanwege de verbeterde bodemstructuur. Ook ziekten komen minder voor wanneer er gewenste micro-organismen in de bodem aanwezig zijn.

Nadeel: een veld zonder organische materie en met weinig bodemleven kan je niet op één jaar omvormen.

3.2.2 Een opbouw met weinig organische materie

De Ganda-criteria zijn wellicht bekend bij iedereen die met aanleg en onderhoud van voetbalvelden bezig is. Het gaat er hier om een zo schraal mogelijke toplaag aan te leggen die goed waterdoorlatend is maar die toch nog voldoende groeimogelijkheden biedt voor het gras en die ervoor zorgt dat het gras diep wortelt. De bedoeling is om zo weinig mogelijk organische stof in de bodem te brengen (maximaal 5%) om te vermijden dat de bodem wordt dichtgespeeld waardoor problemen ontstaan met waterdoorlaatbaarheid. De bodem is met andere woorden heel erg zanderig.

Meer via <http://www.gandacriteria.be/criteria>

3.3 Aanbeveling

Op het stakeholdersoverleg Sport van 10 november 2016 werd de lijst met aanbevelingen voor de verschillende ondergronden overlopen en aangepast.

Door het toepassen van die aanbevelingen is een pesticidenvrij beheer mogelijk.

tabel 1. Aanbevelingen voor een pesticidenvrij onderhoud

Ondergrond	Alternatief onderhoud
Natuurgras	Regelmatig maaien (afvoer van het maaisel) of mulchen Verticuteren, wiedeggen of verticaal maaien Doorzaaien – kies de juiste grassoort Topdressing met zand

⁶ <http://fieldmanager.nl/upload/artikelen/fm610bladel.pdf>

Ondergrond	Alternatief onderhoud
	Verluchten Doordacht en uitgebalanceerd bemestingsschema Precieze berekening Stimuleer het bodemleven om te zorgen voor een goede bodemstructuur
Kunstgras	Borstelen – inclusief de randen: 1 maal per week Slepen: 1 keer per week Takken en bladeren verwijderen Voldoende aandacht voor de randen – afstand tussen kunstgras rand en de omheining Bij de aanleg: voorzie voldoende plaats tussen de rand van het sportveld en de afsluiting
Kunstgras - waterveld	Indien nodig takken en bladeren verwijderen met bv. veegbak/bladblazer Nat reinigen met borstel/hogedrukreiniger 2 keer/jaar i.c.m. opzuigen losgekomen verontreiniging Enkel algen kunnen op deze manier niet altijd voorkomen worden
Kunststof	Regelmatig vegen of blazen Nat reinigen en hoge druk: 1 maal per jaar (maart/april) Takken en bladeren verwijderen Voldoende aandacht voor de randen – afstand tussen rand kunststof en de omheining Behandelen met stoom
Gravel	Slepen (spelers) van het volledige terrein – dus ruimer dan de afgebakende lijnen van bijvoorbeeld het tennisveld Vegen Voldoende gebruiken Jaarlijks onderhoud: toplaag eraf halen en nieuwe laag aanbrengen
Zand	Harken/slepen Branden Preventief: afdekken kleine terreinen (springbak, beachvolley)
Finse piste	Frezen Maaien van de randen bij te hoge vegetatie Aanvullen van de boomschors

4 AFWIJKINGSKADER VOOR EEN SPORTVELD – ONEVENREDIG HOGE KOSTEN

4.1 Afwijken van verbod

Van het verbod op het gebruik van pesticiden kan afgeweken worden in specifieke omstandigheden en onder bepaalde voorwaarden. Hoe kan afgeweken worden, is opgenomen in het besluit duurzaam gebruik pesticiden.

Om af te wijken van het verbod zijn twee types afwijkingen opgenomen in de regelgeving.

Type 1-afwijkingen zijn gebonden aan plagen die een gevaar inhouden én situaties met een ernstige bedreiging voor de veiligheid.

De type 2-afwijking is gelinkt aan onevenredig hoge kosten voor het alternatieve beheer.

In drinkwaterbeschermingszones en in afgebakende oeverzone is enkel een type 1-afwijking mogelijk.

Type 1-afwijkingen gelden in situaties waarvoor nog geen afdoende, niet-chemische bestrijdingswijze voorhanden is:

- a) plagen die een gevaar inhouden voor de mens inzake volksgezondheid of hygiëne;
- b) plagen die een gevaar inhouden voor het milieu, de biodiversiteit of het vee;
- c) situaties die een ernstige bedreiging vormen of kunnen vormen voor de veiligheid van de mens.

Hierbij zijn drie procedures van kracht :

Procedure 1 - Lijst met generieke afwijkingen

Procedure 2 - Acuut gevaar

Procedure 3 - Andere probleemsoort of veiligheidsprobleem

Type 2-afwijkingen zijn van toepassing wanneer een pesticidenvrij beheer onevenredig hoge kosten met zich brengt.

OPGELET

Om de drinkwaterkwaliteit te garanderen geldt een strengere regelgeving in de beschermingszone voor drinkwater. Deze strengere regelgeving geldt ook in de oeverzone: dit is een zone van 1 meter langs onbevaarbare waterlopen of breder indien een ruimer zone afgebakend is.

Afwijken met als reden onevenredig hoge kosten, kan in deze zones niet.

4.2 Procedure 5 – Probleemterrein

Aanvragen om af te wijken van het pesticidenverbod wegens onevenredig hoge kosten, kan via het volgen van Procedure 5 – Probleemterrein.

Onderhoudsdeskundigen stellen dat een pesticidenvrij onderhoud in bepaalde situaties veel duurder uitvalt of niet mogelijk is zonder pesticiden. Deze deskundigen zorgden voor een onderbouwing van de onevenredig hoge kosten van het alternatief beheer van sportvelden ten opzichte van het beheer met pesticiden. Deze onderbouwing gebeurde dus op Vlaams niveau.

Slechts voor een beperkt aantal situaties gebeurde deze onderbouwing op Vlaams niveau (zie tabel 2).

Enkel voor die situatie kun je de vereenvoudigde procedure gebruiken. Het aanvraagformulier voor procedure 5 maakt duidelijk welke vragen je al dan niet moet beantwoorden voor het indienen van een verkorte procedure.

Wil je een afwijking van het verbod voor een andere situatie of op een ander soort sportveld, ... dan vul je een volledig dossier in en beantwoord je alle vragen van het invulformulier. Een degelijke onderbouwing

van de onevenredig hoge kosten van de alternatieve methode t.o.v. een onderhoudsbeurt met pesticiden is hier noodzakelijk.

OPGELET

- (1) Dit toetsingskader geldt enkel voor het sportveld. Het sportveld is het terrein waar de sport beoefend wordt en niet de omliggende paden, parkeerterreinen, ...
- (2) Het volgen van dit toetsingskader betekent niet dat je geen afwijkingsaanvraag meer moet indienen.
- (3) De afwijking van het verbod geldt voor 1 jaar.

5 VEREENVOUDIGDE PROCEDURE 5 – 2016

5.1 Voorwaarden vereenvoudigde procedure 5 voor sportveld

Op vraag van de sector, in overleg met de experts van de verschillende netwerken, zijn voor het gebruiksjaar 2017 vijf situaties geselecteerd waar een beperkt gebruik van pesticiden verantwoord is als één van stappen van een uitgebreid onderhoudsplan. Deze situaties werden besproken op het stakeholdersoverleg op 10 november 2016.

Dit zijn:

- Natuurgras – alle sporten behalve golf
- Natuurgras – golf
- Kunststof – alle sporten
- Kunstgras droog – alle sporten
- Kunstgras waterveld – hockey

Beperkt pesticidengebruik

De tabel 2 verzamelt per ondergrond en per sportterrein in welke situatie een afwijking voor het beperkt gebruik van pesticiden kan aangevraagd worden via een verkorte procedure.

Onderhoudsplan

Het onderhoudsplan bestaat uit een beperkt gebruik van pesticiden (zie tabel 2) naast technieken zonder gebruik van pesticiden zoals maaien, bezanden, doorzaaien, borstelen, behandelen met de hoge druk reiniger, ... Zonder deze maatregelen zal het vooropgestelde beperkt pesticidengebruik mogelijk niet voldoen om de kwaliteit van het veld te verzekeren. De tabel 1 geeft aanbevelingen van deze andere stappen van het onderhoudsplan.

tabel 2 de vijf situaties waarin een beperkt pesticidengebruik via procedure 5 – Probleemterrein vereenvoudigd kan aangevraagd worden

Ondergrond	Sportterrein	Pesticidengebruik – onevenredig hoge kosten Mogelijk na goedgekeurde afwijkingsaanvraag
------------	--------------	--

Gewasbeschermingsmiddelen toegelaten op de Belgische markt zijn te raadplegen via www.fytoweb.be. Voor natuurgras zoek je via de categorie 'gazon en grasveld'. Voor kunststof en kunstgras kies je de categorie 'verharde of onverharde permanent onbeteelde terreinen'. Biociden toegelaten op de Belgische markt kun je raadplegen via www.biocide.be.

P-producten enkel met fytolicentie

Als je kiest voor een professioneel gewasbeschermingsmiddel dan kun je dit enkel aankopen en gebruiken als je de juiste fytolicentie hebt. Hierover meer info op www.fytolicentie.be.

Correct doseren

Een hogere dosis toepassen heeft geen enkel nut. De voorgeschreven dosis is de minimale dosis die een maximale werking garandeert. Een hogere dosis levert geen betere werking op.

Correcte en voldoende beschermkledij

Vergeet niet dat je met een giftig product werkt. Gebruik steeds voldoende beschermkledij zoals handschoenen, beschermpak, masker, ... Dit is afhankelijk van het gekozen product en vind je op het etiket bij het product.

Locatie

Opgenomen op etiket

Hou voldoende afstand van de oppervlaktewater zoals beken, vijvers, rioolputten, ... De minimale afstand is opgelegd in de voorwaarden en is vermeld op het etiket.

Vlaamse regelgeving

In de Vlaamse regelgeving is het verboden om pesticiden te gebruiken in specifieke gebieden of op specifieke terreinen.

tabel 3: samenvattende tabel: waar geldt een verbod en waar kan er worden afgeweken van dat verbod op basis van onevenredig hoge kosten mits een goedgekeurde afwijkingaanvraag.

	Sportterrein publiek ⁷		Sportterrein privaat ⁸	
	Beperking	Afwijking	Beperking	Afwijking
Drinkwaterbeschermingszone	verbod	Enkel type 1	verbod	Enkel type 1
Oeverzone (1m)	verbod	Enkel type 1	verbod	Enkel type 1
Langs oppervlaktewater buiten de oeverzone en binnen de 6 meter	verbod	Type 1 en procedure 5	verbod	Type 1 en procedure 5
Resterend terrein	verbod	Type 1 en type 2	minimumgebruik	Afwijking niet mogelijk

Breedte van de bufferzone langs water

In de Vlaamse wetgeving is bepaald dat er langs oppervlaktewater een minimale afstand van 6 meter pesticidenvrij moet zijn. Als je een product gebruikt waar op het etiket vermeld is dat er een grotere afstand (bufferzone) tot oppervlaktewater moet aangehouden worden, dan geldt die grootste bufferzone.

⁷ Sportterrein publiek: alle sportterreinen op grond die eigendom is van een openbaar bestuur.

⁸ Sportterrein privaat: alle sportterreinen op private grond.

Hou bij deze evaluatie over het al dan niet aanvragen van een afwijking, rekening met de leeftijd van de gebruikers van het sportveld. Bekijk ook andere mogelijkheden zoals een aanpassing van de gebruiksiteit van het veld waardoor een aanvraag om af te wijken niet nodig is.

Verloop van een afwijkingsaanvraag voor sportterrein

Het verloop van een afwijkingsaanvraag bestaat steeds uit vijf stappen.

Stap 1. Je hebt een probleemveld waarvoor conform de doelstelling van het decreet en volgens de richtlijnen een afwijking kunt indienen. Je checkt het toetsingskader en maakt conform dit toetsingskader een dossier op.

Stap 2. Je dient het dossier in bij de VMM.

Stap 3. De VMM behandelt je dossier en kan bijkomende info opvragen.

Stap 4. De VMM keurt je aanvraag om pesticiden te gebruiken (wellicht) goed en geeft randvoorwaarden op voor het gebruik.

Stap 5. Je houdt de gebruiksgegevens.

Het in te vullen formulier is te vinden via www.zonderisgezonder.be/pesticiden-gebruiken/afwijking-van-verbod/procedure-5-probleemterrein

De vragen op het formulier leiden afhankelijk van je antwoorden naar een volledige of verkorte procedure.

OPGELET

1. Je wacht vooraleer je chemisch bestrijdt totdat je een uitspraak hebt ontvangen van de VMM. Je krijgt een afwijkingsnummer toegekend. Je houdt rekening met de randvoorwaarden.

2. Je houdt per toegekende afwijking de gebruikte hoeveelheden pesticiden bij gedurende de volgende 5 jaar.

Extra voor de Vlaamse overheidsinstellingen en lokale besturen:

Rapporteer vóór 1 april van het volgende jaar via de online inventaris. In de online inventaris wordt per locatie gerapporteerd. Noteer het afwijkingsnummer.

